

датків, якому її надано. В таких нормах криється небезпека застосування дискримінаційних підходів, неоднакового ставлення до платників, порушення принципів справедливості. На нашу думку, у даному випадку слід вчинити за прецедентом. Письмові консультації з питань оподаткування перед наданням платнику мали б спрямовуватися засобами телекомунікаційного зв'язку до центрального рівня податкової служби, де проходить контроль за змістом. Після цього варто було б публікувати їх на електронному сайті податкової служби, надаючи можливість усім платникам податків скористатися поясненням алгоритму дій з незрозуміло витлумачених законодавством питань. Очевидно, що дана пропозиція потребує законодавчого унормування шляхом внесення змін до Податкового кодексу.

Висновки

Отже, виходячи з наведеного в Україні необхідно впровадити низку рішень, спрямованих на модернізацію облікової, масово-роз'яснювальної та консультативної, контролю-но-перевірочної роботи податкових органів у контексті досягнення бажаних регуляторних і бюджетоутворюючих наслідків функціонування підсистеми податків на споживання. Основними з них є такі:

- запровадження вимог щодо окремої постановки на податковий облік платників акцизного податку (по аналогії з ПДВ) з присвоєнням кожному з них ідентифікаційного номера платника індивідуального акцизу. При цьому важливо

передбачити кодування у названому номері інформації про види підакцизних товарів, які виробляються і реалізуються;

- впровадження диференційованого підходу при визначенні тривалості перевірок з метою відшкодування ПДВ залежно від масштабів платника (великі платники, суб'єкти малого бізнесу, інші платники);

- законодавче затвердження (шляхом внесення змін до Податкового кодексу України) переліку критеріїв для визначення суб'єктів платниками з позитивною податковою історією;

- деіндивідуалізація користування письмовими податковими консультаціями з боку різних платників.

Література

1. Иванов Ю.Б. Системы налогообложения Украины и России: структура, проблемы, тенденции развития: монография / Ю.Б. Иванов, И.А. Майбуров. – Х.: ФЛП Либуркина Л.М.; ИД «ИНЖЭК», 2009. – 520 с.
2. Мельник В.М. Оподаткування: наукове обґрунтування та організація процесу: монографія / В.М. Мельник. – К.: «Комп'ютерпрес», 2006. – 277 с.
3. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / [П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул, З.С. Варналя та ін.]; за ред. З.С. Варналя. – К.: Знання України, 2008. – 675 с.
4. Податковий кодекс України // Режим доступу: www.rada.gov.ua
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування податкової системи» від 19.02.2007 р. №56-р // Офіційний вісник України. – 2007. – №55. – С. 23–35.

В.С. ГВОЗДЬ,
асpirант, НДЕІ

Аналіз розвитку економіки України та її залежності від зовнішніх факторів

У статті розглянуто сутність зовнішньої кон'юнктури та визначено показники, які дозволяють оцінити найважливіші зміни в економіці, що відбулися під впливом зовнішніх факторів.

Ключові слова: розвиток економіки, зміни в економіці, зовнішні фактори.

В статье рассмотрена суть внешней конъюнктуры и определены показатели, позволяющие оценить важнейшие изменения в экономике, которые состоялись под воздействием внешних факторов.

Ключевые слова: развитие экономики, изменения в экономике, внешние факторы.

The article considers the nature of the external situation and the indicators that are most important to assess changes in the economy that occurred under the influence of external factors.

Постановка проблеми. Враховуючи значну нестабільність економічного розвитку в Україні, прискорені зміни структури її соціально-економічного середовища та значну відкритість економіки, країна постійно відчуває на собі дію зовнішніх шоків, які викликають економічні втрати, заражають країні встати на шлях стійкого і сталого довгострокового економічного зростання та створюють загрозу виникнення економічної кризи. В таких умовах, особливо важливо визначення реальної ситуації в економіці, тенденцій її змін.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженням кон'юнктури ринку та системі показників присвячені праці Б. Артемонова, А. Войчака, В. Гейця, М. Кондрат'єва, І. Іванченка, В. Карпова, В. Кучеренка, І. Лукінова, Л. Ліпича, О. Кощія. Проте питання формування системи показників оцінки економічної кон'юнктури потребує подальших досліджень.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета статті. Визначити показники зовнішньої кон'юнктури та проаналізувати динаміку української економіки з урахуванням зовнішньоекономічних факторів.

Виклад основного матеріалу. Оцінка якісних і кількісних змін досягається шляхом кон'юнктурних досліджень. Тому не-випадково економічна кон'юнктура є характерною багатоаспектною характеристикою, притаманною ринковому господарству, що характеризується рівнем ділової активності, динамікою виробництва і споживання, рухом цін, процентних ставок, валютного курсу, кредитно-банківської активності, зростання доходів, заробітної плати, дивідендів тощо.

Оскільки сукупність зовнішніх факторів формує кон'юнктуру зовнішніх ринків, існує необхідність вивчення впливу зовнішньої кон'юнктури на економічний розвиток України.

Дослідивши сукупність визначень поняття «кон'юнктура», можна сформулювати власне визначення «зовнішньої кон'юнктури» як зміну дії сукупності чинників, які діють на світовому ринку в певний проміжок часу і визначають конкретну ринкову ситуацію.

Дослідження економічного середовища зосереджується на вивченні кон'юнктури за допомогою комплексу економічних показників, що дозволяють, по-перше, дати кількісну характеристику якісним змінам, що відбуваються у процесі відтворення і характеризують сформовану ситуацію на ринку; по-друге, визначити значущість, напрями і тенденції розвитку кон'юнктури, тобто скласти прогноз. Значення цих показників для характеристики стану і перспектив розвитку кон'юнктури дуже нерівнозначне.

Під показниками кон'юнктури розуміють сукупність параметрів ринкової системи, які виступають зовнішнім проявом глибинних економічних процесів внутрішнього розвитку капіталістичного циклу відтворення. Показники вивчення кон'юнктури – це інструментарій, в якому відображаються найважливіші зміни у сфері виробництва та обігу й за допомогою якого можна кількісно оцінити зміни, що відбуваються на досліджуваних ринках під впливом різних факторів, визначити тенденції їх зміни і скласти прогноз [3].

Нині в теорії і практиці вивчення економічної кон'юнктури використовується великий набір показників.

До показників на макрорівні належать показники, які характеризують загальногосподарську кон'юнктуру, тобто:

- основні сфери процесу відтворення (ВНП, ВВП, ВДВ);
- показники виробництва (промислового, сільськогосподарського, будівництва, транспорту);
- показники товарообігу (внутрішній і зовнішній товарообіг);
- показники грошового обігу й обігу капіталу;
- показники споживання тощо.

Значення показників для характеристики стану і перспектив розвитку кон'юнктури не рівнозначне. При використанні окремих показників слід мати на увазі, що частина їх дає пряму кількісну оцінку сформованої на ринку ситуації й безпосередньо відображає ті або інші кон'юнктурні зміни, що відбуваються, а стан і рух іншої може бути використаний як непряме

свідчення процесів, які відбуваються на ринку, або складних тенденцій, тобто є лише непрямими індикаторами. До числа останніх належать дані й відомості про конкурентну боротьбу на досліджуваному ринку та її тенденції, міжнародний поділ праці, розвиток спеціалізації і науково-технічне співробітництво, рівень монополізації тощо. У багатьох випадках через обмеженість або відсутність прямих даних непрямі показники набувають особливо великого значення.

Розробка системи кон'юнктурних показників передбачає використання різноманітних показників: якщо про поточний стан економіки судять за одним колом статистичних показників, то про можливі зміни в економіці в найближчий час – за іншою сукупністю показників, які складають кон'юнктурну симптоматику. Проблема симптоматичних показників докладно розроблена в радянському кон'юнктурознавстві.

Показники, які становлять кон'юнктурну симптоматику, в працях А. Манукяна і Ф. Піскоппеля поділено на три групи:

- показники, що випереджають зміни економічної кон'юнктури (провідні показники);
- показники, що збігаються зі змінами економічної кон'юнктури;
- показники, що відстають від змін економічної кон'юнктури (показники, що запізнюються).

Провідні показники, як правило, випереджають загальні повороти кон'юнктури; інші – збігаються, а показники, які запізнюються, – відстають. Для передбачення майбутнього стану кон'юнктури найдоцільніше використовувати саме провідні показники.

Проаналізувавши літературні джерела, ми дійшли висновку, що показники кон'юнктури можуть бути одиничними, комплексними та інтегральними.

До одиничних показників кон'юнктури належать такі показники, які найдетальніше характеризують окремі елементи ринкової системи і не можуть бути далі структуровані. Вони обираються залежно від цілей аналізу і характеру завдань, які вирішуються. Комплексні показники утворюють стійку змістову групу і формуються на базі відповідних одиничних показників. Вони комплексно характеризують окремі найважливіші сторони ринкового процесу відтворення. Інтегральний показник відображає стан ринку як складної системи загалом. Він відсутній у складі статистичних даних і теоретично може бути визначений за такою формулою:

$$\Pi = \sum (\Pi_1, \Pi_2, \dots, \Pi_j) \quad (1)$$

де Π – інтегральний показник кон'юнктури;

$\Pi_1, \dots, \Pi_j$ – комплексні показники кон'юнктури;

j – кількість комплексних показників кон'юнктури.

Така система показників є пірамідою, на вершині якої знаходиться інтегральний показник кон'юнктури, який дає сукупний вплив на результатуючий показник ВВП країни. Комплексні показники мають фізичний зміст. Вони найповніше відображають стан системи і її динаміку, можуть бути виражені кількісно і використовуватися на всіх ієархічних рівнях [1]. Вибір показників відбувається на основі аналізу

структурі зовнішньої ринкової системи й особливостей її функціонування.

Однією з головних сторін поняття «кон'юнктура» є його порівняльний характер. Коли йдеться про кон'юнктуру ринку, обов'язково передбачається аналіз динаміки одиничних чи комплексних показників, їх порівняння один з одним у часовому чи географічному розрізах. При цьому завжди може бути обрано такий стан кон'юнктури, який відповідає певному рівню відтворення і деякому співвідношенню між попитом і пропозицією, яке приймається за нормальнє (еталонне) для кожного конкретного ринку. Відхилення від цього стану рівноваги призводить до погіршення чи покращення кон'юнктури. У комерційній практиці такі форми зміни кон'юнктури отримали назву низької (понижувальної) і високої (підвищувальної) кон'юнктури. Отже, теоретична умова стійкої кон'юнктури буде мати вигляд [1, с. 55]:

$$U_{(t)} = U_0, \quad (2)$$

де $U_{(t)}$ – значення інтегрального показника кон'юнктури на ринку в досліджуваний момент часу;

U_0 – значення показника кон'юнктури, який приймається за нормальній (збалансований) для цього ринку.

При $U_{(t)} > U_0$ кон'юнктуру називають підвищувальною, а при $U_{(t)} < U_0$ понижувальною.

Отже, вибір системи показників економічної кон'юнктури є важливим етапом у її дослідженні. Від набору показників залежить повнота і правильність відображення стану кон'юнктури, її аналіз та прогнозування. Оскільки робота присвячена дослідженням динаміки української економіки з урахуванням зовнішньоекономічних факторів, необхідно виділити показники, за допомогою яких оцінюється вплив кон'юнктури зовнішніх ринків на економіку країни:

- валовий внутрішній продукт (ВВП) будь-якої країни – це один із найважливіших показників розвитку економіки, що виражає обчислену в ринкових цінах сукупну вартість кінцевого продукту [продукції, товарів і послуг], створеного протягом року в країні, з використанням факторів виробництва, які належать даній країні, а також з урахуванням показників одержаного валово-го продукту завдяки економічній діяльності за межами країни;

- валовий національний продукт (ВНП) – це ринкова вар-тість кінцевих товарів і послуг, вироблених за певний проміжок часу, як правило, за рік, за допомогою факторів виробни-цтва, що належать резидентам певної країни, наприклад України, незалежно від того, де використовувалися ці факто-ри – в Україні чи за кордоном;

- експорт – митний режим, відповідно до якого товари ви-возяться за межі митної території України для вільного обігу без зобов'язання про їх повернення на цю територію та без встановлення умов їх використання за межами митної тери-торії України;

- імпорт – митний режим, відповідно до якого товари вво-зяться на митну територію України для вільного обігу без обмеження строку їх перебування на цій території та можуть використовуватися без будь-яких митних обмежень;

– ціна – фундаментальна економічна категорія, яка означає кількість грошей, за яку продавець згоден продати, а покупець готовий купити одиницю товару. Ціна певної кількості товару складає його вартість, тому правомірно говорити про ціну як грошову вартість одиниці товару. Як відомо, ціни на вільному ринку визначаються під впливом взаємодії попиту й пропозиції;

– світова ціна – грошовий вираз інтернаціональної (міжна-родної) вартості товару, що реалізується на світовому ринку. Практично виступає як усереднена ціна найважливіших про-давців і покупців певного товару або як ціна основних центрів міжнародної торгівлі, яка встановлюється залежно від кон'юнктури світового ринку під час здійснення великомас-штабних і регулярних угод у вільно конвертованій валюті;

– зовнішній попит на продукцію вітчизняного виробництва – це загальний обсяг вітчизняних товарів і послуг, які готові купити домогосподарства, фірми, уряди країни та економіч-ні агенти інших країн світу при певному рівні внутрішніх цін;

– сукупний попит являє собою величину обсягу продукції, яку споживають макроекономічні суб'єкти при певному рівні цін і збільшується на величину попиту закордону, якщо ек-спорт перевищує імпорт. І навпаки, внутрішній попит змен-шується, якщо імпорт перевищує експорт;

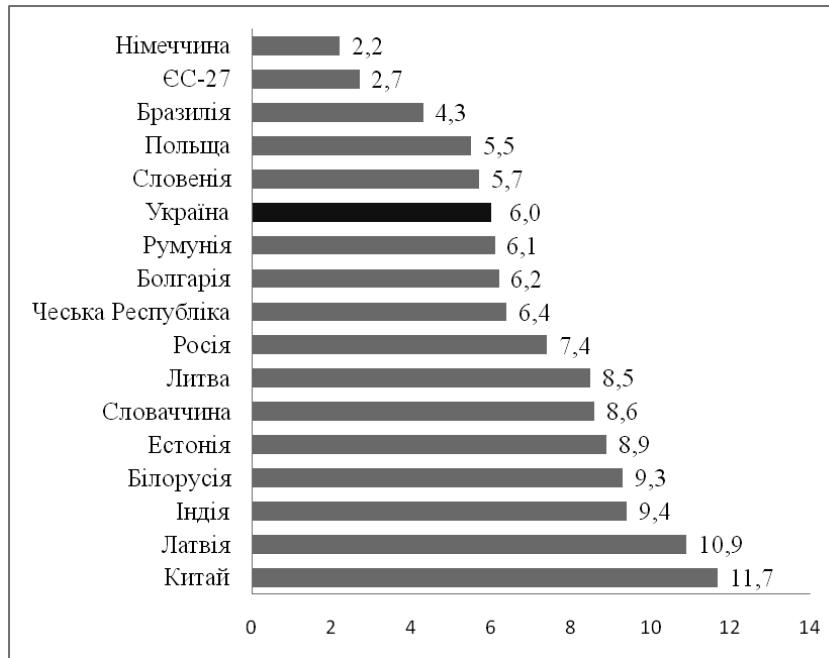
– інвестиції – довгострокові вкладення капіталу в економіку з метою отримання доходу. Сьогодні інвестиції є невід'ємною частиною сучасної економіки. Від кредитів інвестиції відрізня-ються ступенем ризику для інвестора (кредитора) – кредит та відсотки необхідно повернати в обумовлені строки незалежно від прибутковості проекту, інвестиції повертаються і приносять дохід тільки у прибуткових проектах. Якщо проект збитковий – інвестиції можуть бути втрачені.

У теорії макроекономіки експорт і імпорт розглядаються окремо, оскільки вони по-різному впливають на динаміку ВВП. Величина експорту збільшує внутрішній попит (як про-міжний, так і кінцевий). Імпорт – це та величина, на яку збільшується внутрішня пропозиція товарів та послуг. Вва-жається, що експорт безпосередньо не залежить від ВВП країни, а визначається попитом на світовому ринку (за умо-ви достатності внутрішніх резервів). Величина імпорту, нав-паки, визначається динамікою внутрішнього попиту: чим більший ВВП, тим більший імпорт. Разом зі збільшенням внутрішнього виробництва готової продукції зростає залеж-ність від імпортної сировини, устаткування, матеріалів, енергоносіїв. Зростання купівельної спроможності населен-ня також сприяє збільшенню попиту на імпортні товари. І навпаки, зменшення ВВП в умовах відкритості ринку.

Розвиток національної економіки впродовж 2005–2009 років був неоднозначним та піддавався різноманітним впливам зовнішнього характеру. Слід відмітити, що цей пе-ріод варто розглядати поетапно. Протягом 2005–2007 ро-ків економіка зростала швидкими темпами, та 2008–2009 роки – період кризово–рецесійних процесів в економіці.

У цілому за період 2005–2007 років темпи зростання ВВП України були досить високими, проте значно нижчими,

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Рисунок 1. Темпи зростання ВВП України, ЄС-27, Китаю та інших країн світу за період 2005–2007 років, (2004=100) відсотків

Джерело: [4–7].

ніж у інших країнах, які розвиваються, таких як Китай, Індія, Росія та інші (рис. 1).

Економіка України розвивалася і розвивається під впливом складних неоднозначних світових процесів. У попередні роки в цілому розвиток економіки характеризувався позитивними тенденціями, що формувалися в умовах сприятливої зовнішньої кон'юнктури. Однак у відповідь на погіршення зовнішньої кон'юнктури у зв'язку із поширенням світової фінансової кризи відбулася різка зміна тенденцій розвитку української економіки (див. табл.).

Це дає змогу зробити висновок про значну залежність вітчизняної економіки від зовнішніх шоків. У 2005 році функціонування української економіки в основному визначалося трансформацією економічної політики держави на користь розширення внутрішнього споживчого попиту шляхом активізації соціальної політики, орієнтованої на підви-

щення доходів населення. Як результат, в економічній системі України відбулася низка перетворень, що базувалася на підвищенні ролі внутрішнього споживчого попиту.

Проте у відповідь на такі зміни відбулося уповільнення темпів зростання реального ВВП у 2005 році до 2,7 відсотка. З одного боку, це було зумовлене погіршенням зовнішньоекономічної кон'юнктури внаслідок поступового зниження рівня цін та попиту на світових ринках на основні товари українського експорту, але з іншого – тенденції уповільнення економічного зростання в умовах зростання споживчого попиту були спричинені структурними диспропорціями української економіки, в якій були обмежені можливості виробництва товарів, здатних задоволити внутрішній споживчий попит, що при лібералізації доступу на вітчизняний ринок імпортних товарів, укріплення національної валюти, зниження цінової конкурентоспроможності вітчизняних товаро-

Динаміка основних макропоказників України протягом 2000–2009 років, реальні зміни у % до попереднього року

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Валовий внутрішній продукт	105,9	109,2	105,2	109,6	112,1	102,7	107,3	107,6	102,3	84,9
Обсяг промислової продукції	113,2	114,2	107,0	115,8	112,5	103,1	106,2	107,6	94,8	78,1
Обсяг продукції сільського господарства	109,8	110,2	101,2	89,0	119,7	100,1	102,5	93,5	117,1	98,2
Інвестиції в основний капітал	114,4	120,8	108,9	131,3	128,0	101,9	119,0	129,8	97,4	58,5
Доходи населення	131,2	125,9	117,1	116,5	127,2	139,1	123,8	132,0	135,7	106,2
Індекс споживчих цін*	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3
Індекс цін виробників промислової продукції*		100,9	105,7	111,1	124,1	109,5	114,1	123,3	123,0	114,3
Експорт товарів та послуг	118,8	109,5	111,1	124,1	139,6	106,3	113,5	127,2	134,9	62,6
Імпорт товарів та послуг	116,6	114,1	107,4	134,7	126,9	125,8	124,8	134,5	140,3	55,0
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу, у% до ВВП			3,7	7,5	5,8	10,6	2,9	-1,5	-3,7	-3,1

* Річні дані – грудень до грудня попереднього року.

Джерело: [4].

виробників через зростання соціальних стандартів та скасування податкових преференцій призвело до значної активізації імпорту.

Основними подіями, що вплинули на посилення зовнішньоекономічних позицій України у світовому економічному просторі, стало визнання України статусу країни з ринковою економікою з боку ЄС (01.12.2005 р.) та США (17.02.2006 р.), а також приєднання України до СОТ (16.05.2008 р.). Проте, знову—таки, відсутність необхідності структурних змін у виробництві і надалі спричиняло в умовах збільшення доходів населення (13,3% в середньому за рік) збільшення обсягів імпорту товарів та послуг. Загалом, якщо зростання експорту у цей період відбувалося переважно за рахунок сировинної продукції та продукції з низьким рівнем переробки, то імпорт, навпаки, складався із високотехнологічної продукції поглибленої переробки і товарів кінцевого споживання. Це зумовило неухильне зниження коефіцієнта покриття імпорту експортом з 1,126 у 2004 році до 0,808 у 2008 році. На кінець 2008 року дефіцит торгового балансу сягнув \$16,1 млрд., або 8,9% від ВВП, власне виробництво вже забезпечувало лише 62,7% проміжного споживання промислової продукції, 65% – кінцевого споживання, 12,7% – валового нагромадження основного капіталу.

Як наслідок, процес розгортання світової фінансової кризи, яка набула значного поширення у світі у 2008 році, негативно позначився на розвитку України. Починаючи з серпня 2008 року через погіршення зовнішньої кон'юнктури для українських експортерів (скорочення світового попиту на українську продукцію внаслідок рецесійних процесів у світі та обвальне падіння цін на сировинних ринках) відбулося гальмування зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

У той же час результатом поширення наслідків світової фінансової кризи на внутрішні процеси української економіки стала макрофінансова нестабільність в країні.

Реакцією бізнесу на фінансово–економічну кризу, неефективну податкову політику та бюджетну підтримку реального сектору економіки стало зростання тіньового сектору еко-

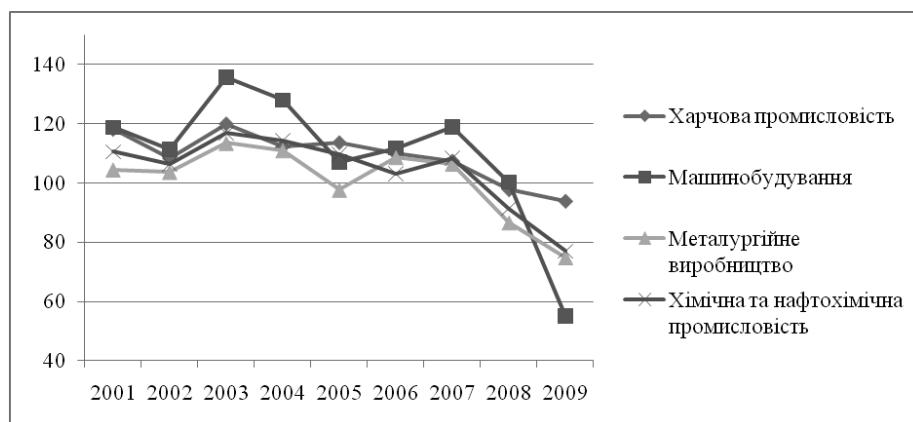
номіки в країні. Вперше за останні роки рівень тіньової економіки вийшов за межі порогового значення (30% ВВП) у 2008 році та сягнув 34,4% (зріс на 6,8 в.п. до 2007 року), ставши показником, який перебуває в небезпечній зоні серед показників, що характеризують стан макроекономічної безпеки в державі та максимальним, починаючи з 2001 року. На кінець 2009 року тіньовий сектор збільшився до 36,5%.

Отже, падіння української економіки у четвертому кварталі 2008 року на 7,8% та у 2009 році – на 15,1% стало закономірним результатом неефективного економічного зростання у докризовий період.

Наслідки кризи відчули майже всі види промислової діяльності, але різною мірою: найменше втратила харчова промисловість, де падіння виробництва за 2009 рік становило 6%. Найбільших втрат зазнали: машинобудування (–44,9%), металургійне виробництво (–26,7%), виробництво іншої неметалевої продукції (–38,5%), хімічна та нафтохімічна промисловість (–23%). У 2009 році відбулося найбільше падіння обсягів виробництва промисловості починаючи з 2001 року (рис. 2).

Падіння обсягів виробництва промисловості вплинуло на результати роботи підприємств транспорту, якими у 2009 році було перевезено вантажів на 21,9% менше, ніж за 2008 рік. Дефіцит ліквідності призвів до зменшення обсягів будівельних робіт у всіх регіонах та за всіма основними видами будівельної діяльності, що у 2009 році загалом становило 51,8% до обсягів 2008 року.

Глобальна фінансова криза, та, як наслідок, відсутність зовнішніх позик, які покривали величезний дефіцит торгового балансу, призвела до масштабної девальвації гривні. Девальвація стала причиною як зменшення негативного сальдо торгівлі товарами: за результатами року воно знизилося до \$5,7 млрд., так і масового вилучення гривневих вкладів із банківської системи. Відчуваючи відтік депозитів і не маючи доступу до грошових ресурсів НБУ, комерційні банки майже повністю зупинили кредитування підприємств. Більше того, вони почали проводити інтенсивну політику щодо повернення раніше

Рисунок 2. Динаміка індексів промислової продукції за видами діяльності (% до попереднього року)
Джерело: [8].

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

виданих позик, щоб мати кошти для виплати депозитів населенню (банківськими кредитами забезпечувалися до 40 відсотків ресурсів підприємств). Це призвело до зменшення обігових коштів підприємств і, як наслідок, до додаткового скорочення виробництва. При цьому, якщо у країнах СНД падіння промислового виробництва супроводжувалося незначною інфляцією або навіть падінням цін на товари, то в Україні спостерігалося суттєве зростання цін виробників та інфляції, що було наслідком намагання підприємств зберегти свою рентабельність. Таким чином, погіршення економічної ситуації у світі, враховуючи високий рівень вразливості української економіки, стало каталізатором розгортання в нашій країні системної економічної кризи, причиною якої були накопичені внутрішні диспропорції та низька якість економічного зростання, серед яких можна відмітити:

- по-перше, хоча зростання цін на енергоносії у 2006 році на тлі неефективної структури і високої енергоємності промислового виробництва спонукали підприємців шукати способи підвищення ефективності господарської діяльності, то у більшості галузей в основному відбулося підвищення цін. Так, з 2006 по 2009 рік індекс цін виробників промислової продукції зрос у 2 рази. У 2009 році енергоємність виробництва становила 0,65 кг. у.п./грн., що було явно недостатнім для підвищення рівня цінової конкурентоспроможності на світовому ринку в умовах постійно зростаючих цін на енергоносії;

- по-друге, стійке економічне зростання, до якого прагне будь-яка країна, має базуватися на вкладеннях у капітал – інноваціях, розвитку науково-технічного потенціалу, людського та ін. Проте структурна динаміка промисловості України за технологічними укладами з 2004 до 2008 рік майже не зазнала ніяких змін, п'ятий технологічний уклад займав близько 3 відсотки; третій – знизився з 51 до 46%, четвертий – становив близько 50%, що свідчило про відсутність результативної структурної політики держави;

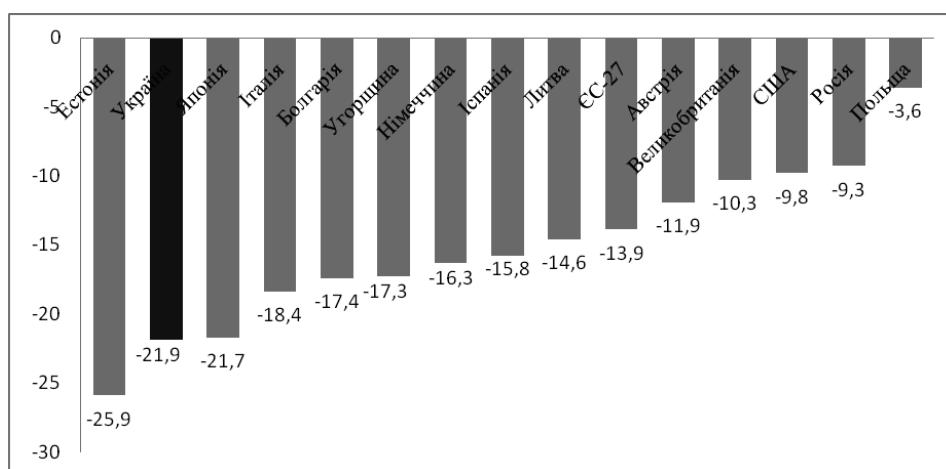
- по-третє, хоча у 2008–2009 роках позитивним фактом було посилення тенденції щодо впровадження нових

технологічних процесів, однак їх масштаби були недостатніми. Так, загальна кількість впроваджених нових технологічних процесів за 2004–2008 роки становила у середньому 1549 процесів, у 2009 році – 1893 процеси. При цьому в 2009 році було освоєно лише 641 новий вид техніки (у середньому за період 2004–2008 років – 770 видів). Цей показник – вкрай низький для країни, яка декларує інноваційно-інвестиційний шлях розвитку та перехід до п'ятого та шостого технологічних укладів за умови створення відповідної інфраструктури національної інноваційної системи.

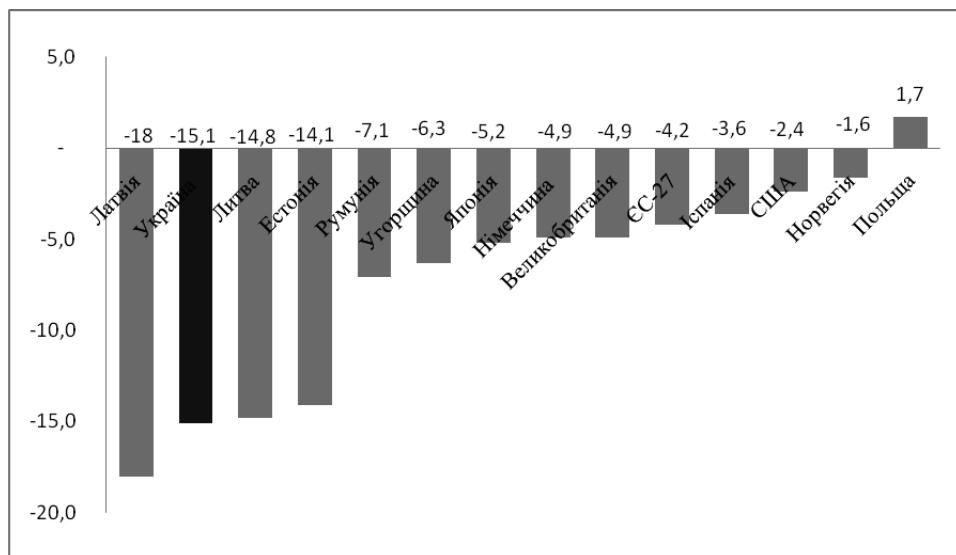
Таким чином, у цілому кризу формування капіталу, яку українська економіка пережила впродовж 1991–1996 років і яка мала своїм наслідком скорочення обсягу валового національного капіталу в 6,8 раза, так і не вдалося подолати в роки економічного зростання – у 2008 році обсяги валового нагромадження основного капіталу становили лише 43,5% від його обсягу за 1990 рік.

Отже, зростання рівня відкритості національної економіки впродовж останніх років при наявності значних структурних деформацій, обумовлених структурною незбалансованістю попиту та сукупної пропозиції на внутрішньому ринку, посилило вразливість вітчизняного комплексу до коливань зовнішньої кон'юнктури (динаміки попиту, інфляційних процесів, курсових коливань, підвищення цін на енергоносії тощо). А вичерпання можливостей цінової конкуренції на фоні технологічної відсталості національних виробничих процесів, надмірної енергомісткості продукції і низької платоспроможності вітчизняних підприємств, досить вузького асортиментного ряду продукції, виробництво якої супроводжується значними екологічними проблемами для навколишнього середовища та населення, створило реальну загрозу витіснення українських виробників не тільки із зовнішніх, а й з внутрішнього ринку.

У більшості країн кризові явища вперше проявилися наприкінці III – на початку IV кварталу 2008 року, а потім протягом I півріччя 2009 року вони поглиблювалися. В цей пе-

Рисунок 3. Темпи зменшення промислового виробництва у 2009 році, %
Джерело: [4, 6].

Рисунок 4. Динаміка ВВП окремих країн світу за 2009 рік, у % до попереднього року

Джерело: [4, 6].

рід економіка Співдружності відчула одночасну дію ряду негативних чинників: падіння світових цін і попиту на сировину, що експортувалася, різкого скорочення обсягів зовнішнього кредитування і іноземних інвестицій, погіршення умов внутрішнього кредитування, зростання цін на імпортні товари, дефіциту ліквідних засобів. Від світової кризи найбільше постраждали банківський сектор і обробна промисловість, у ряді країн – будівництво. Різко знизилася виробнича і інвестиційна активність, погіршився фінансовий стан багатьох компаній. Криза призвела до скорочення споживчого попиту, у ряді країн – до зниження життєвого рівня і зростання рівня безробіття.

Як наслідок, світова фінансова криза, яка розпочалася у 2008 році, викликала в Україні різке загострення структурних диспропорцій національної економіки та у повній мірі виявила неефективність сформованої сировинної експортоорієнтованої моделі виробництва.

Функціонування вітчизняного промислового комплексу виявилося повністю залежним від розвитку світової кон'юнктури, а результати його роботи у 2008–2009 роках (падіння у 2009 році на 21,9%) були найгіршими серед країн світу (рис. 3).

Динаміка промисловості зумовила погіршення ситуації в суміжних видах економічної діяльності (транспорт та оптова торгівля). А додатковим чинником, який посилив падіння в основних видах економічної діяльності, було погіршення стану банківського сектору, який виявився неспособним опиратися кризовим процесам, у той час як національним виробникам були вкрай необхідні фінансові ресурси.

Як наслідок, за підсумками 2009 року падіння ВВП становило 15,1% та було одним із найглибших у світі (рис. 4).

Основними факторами в Україні, що обумовили зростання експорту в 2010 році, були: сприятливий попит на світо-

вих ринках щодо основних товарів українського експорту, перш за все продукції металургійного комплексу, хімічної промисловості та машинобудування; нарощування власного виробництва у провідних галузях промисловості; активізація торговельно-економічного співробітництва з Росією в напрямку відновлення коопераційних зв'язків та реалізації спільніх перспективних проектів у галузях авіабудування, суднобудування атомної енергетики та машинобудування.

Переважання сировинного експорту створює залежність вітчизняної економіки як від кон'юнктури світових ринків, так і постачання енергоносіїв, адже головні позиції українського експорту – метал, хімічна продукція – вирізняються енергоємністю. Окрім того, експортери відчутно залежать від імпорту матеріалів, обладнання й комплектуючих. Конкурентоспроможність українських товарів на світових ринках багато в чому забезпечується за рахунок економії на екологічних витратах, зносу основних фондів, низької вартості робочої сили, що загрожує вагомими втратами на довгострокову перспективу.

Висновки

Таким чином, весь період з 2005 по 2009 рік можна охарактеризувати як втрачений час, коли розвиток відбувався лише за рахунок пристосування виробничого комплексу до різноманітних внутрішніх та зовнішніх шоків, витрат та попиту. Так, у 2005 році в умовах різкого погіршення кон'юнктури на світових ринках відбувалося пристосування до шоку активної соціалізації (на 39,3% було збільшено мінімальну заробітну плату та майже у 2 рази підвищено розмір мінімальної пенсії), який, з одного боку, збільшив витрати виробників, а з іншого – розширив внутрішній попит. У 2006–2007 роках в умовах подальшого збільшення соціальних стандартів та покращення зовнішньої кон'юнктури

відбувалося пристосування до шокового підвищення цін на енергоносії (за цей період ціни на імпортований природний газ збільшилися на 69,2%), тобто шоку витрат. Початок 2008 року характеризувався шоковим зростанням цін на сировинні товари на світових ринках, тобто виробники пристосувалися до шоку попиту. Кінець 2008 року та 2009 рік – період розгортання фінансово–економічної кризи. При цьому у 2008–2009 роках відбувалося як подальше збільшення соціальних стандартів, так і зростання цін на енергоносії. Аналізуючи результати такого пристосування до шоків, можна зробити висновок, що шоки витрат в умовах зростаючого попиту не були критичними, в той час як шоки згортання попиту привели до значних негативних процесів. Саме відсутність модернізації та якісних зрушень у виробничому процесі стали на заваді зменшенню негативних наслідків від згортання сировинного попиту у світі.

У перспективі відновлення сукупного світового попиту відбуватиметься помірними темпами, навіть якщо заходи по стимулюванню економіки будуть продовжувати діяти. Слабка фінансова стійкість усе ще залишається проблемою для

багатьох країн, що розвиваються, та які не змогли самостійно проводити масштабну антициклічну політику.

Література

1. Артамонов Б.В. Конъюнктура мирового рынка воздушных перевозок. – М.: Междунар. отношения, 1986. – 303 с.
2. Конъюнктура товарных рынков / Под. ред. А.А. Манукяна. – М.: Б. и., 1947. – 160 с.
3. Ноздрёва Р.Б., Цыгичко Л.И. Маркетинг: как побеждать на рынке. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 304 с.
4. Державний комітет статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Федеральная служба государственной статистики. Режим доступу: <http://www.gks.ru>
6. Eurostat. Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
7. Национальный статистический комитет Республики Беларусь. Режим доступу: <http://belstat.gov.by/>
8. Статистичний щорічник України за 2009 рік. Державний комітет статистики України. Режим доступу: <http://library.osu.edu.ua/docs/StatSchorichnyk%20Ukrainy%202009.pdf>

Н.В. СЕМЕНЧЕНКО,

к.е.н., доцент, Національний технічний університет України «КПІ»

Процес глобалізації та його вплив на реструктуризацію підприємств

Аналізуються процеси глобалізації починаючи із визначення самого поняття і до представлення аналізу наукових висновків іноземних вчених про спектри проявів глобалізації і її вплив на економіки держав та їхні національні кордони. Визначаються негативні наслідки глобалізації. Досліджується зростання злиттів та поглинань підприємств в умовах глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, абстрагованість, інтеграція, холдинг, корпорація.

Анализируются процессы глобализации начиная с определения самого понятия и до представления анализа научных выводов иностранных ученых о спектрах проявлений глобализации и ее влиянии на экономики государств и их национальные границы. Определяются негативные последствия глобализации. Исследуется рост слияний и поглощений предприятий в условиях глобализации.

Ключевые слова: глобализация, абстрагированность, интеграция, холдинг, корпорация.

The article examines the processes of globalization, starting with the definition of the concept and presentation of scientific analysis of the findings of foreign researchers on the spectra of the manifestations of globalization and its impact on the economy of countries and their national bor-

ders. This article establishes the negative consequences of globalization and explores the growth of mergers and acquisitions of enterprises in the context of globalization.

Key words: globalization, abstraction, integration, holding corporation.

Постановка проблеми. Сьогодні досить широко використовується термін «глобалізація». Проте науковці, економісти, політики і громадські діячі й досі не дійшли єдиного висновку про її наслідки, і їх думки з цього приводу є доволі протилежними. Це зумовлюється складністю самого явища, а також тим, що воно торкається життєвих інтересів різних країн та верств населення по–різному.

Існує чимало визначень цього процесу і нам, найближчим та вичерпним здається тлумачення Є. Савельєва: «Глобалізація [фр. Global – загальний, всесвітній, від лат. Globus – куля] – категорія, яка відображає процес обміну товарами, послугами, капіталом та робочою силою, що виходить за межі державних кордонів і з 60–х років ХХ ст. набуває форм постійного й неухильно зростаючого міжнародного переплетіння національних економік». Савельєв відмічає, що на початку глобалізація характеризувалася насамперед перманентністю темпів зростання світової торгівлі та валового внутрішнього продукту в усіх розвинутих країнах і проявила-